

C.A.E.R.-ul (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc) a constituit unul din punctele de divergență între România și U.R.S.S., la începutul anilor '60.

Direcțiile politice externe românești priveau la începutul deceniului VII, încercări pentru realizarea unei libertăți de mișcare în limitele lagărului socialist și o independență relativă pentru legăturile economice și raporturile cu alte state socialiste. Preocuparea ei pentru o asemenea libertate de mișcare era cu atât mai importantă, deoarece nu numai dependența politică și militară sub umbrela Pactului de la Varșovia, o apăsau, ci și sugrumările economice impuse de alianța economică a statelor subordonate U.R.S.S.

Obiectivele C.A.E.R.-ului erau cooperarea în domeniile comerțului exterior, tehnico-științific, transporturi și coordonarea planurilor economice ale țărilor membre pe baza specializării producției.

Astfel, după 1953, C.A.E.R.-ul va intra într-o perioadă de schimbări organizatorice. Sesiunile se vor înmulți, va fi adoptat un nou regulament de funcționare, 1954, vor fi înființate noi organisme C.A.E.R., o comisie a locuitorilor reprezentanților statelor membre, un secretariat permanent cu sediul la Moscova, 13 comisii permanente pentru colaborarea economică și tehnico-științifică, specializate pe ramuri de producție.

Prin aceste reorganizări C.A.E.R.-ul tindea să se transforme treptat într-un organism suprastatal care controla economiile statelor membre și în care sensul dezvoltării economice era stabilit conform celor puternici, în cazul de față U.R.S.S., sau țărilor industrializate – R.D.G., Ceholovacia.

Pentru autoritățile de la București, experiența primilor ani de planificare economică și a celor două planuri cincinale (1951-1955) și (1956-1960) nu a fost tocmai fericită, constatând că era nevoie mai întâi de un profil economic specific României pentru o dezvoltare economică durabilă.

Pentru a putea realiza acest program economic trebuie recâștigată suveranitatea țării care va deveni obiectivul prioritar al lui Gheorghiu-Dej.

Strategia pe care acesta o va pune în practică se va întinde pe trei direcții majore: 1) dezvoltarea și consolidarea economică a țării; 2) stabilitatea politică a țării; 3) crearea unui sistem de relații externe prin care să fie constituite alternative care să intre în funcțiune la un eventual moment critic al relațiilor româno-sovietice.

În ceea ce privește economicul, la Plenara C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958, Gheorghe Gheorghiu-Dej a evocat necesitatea elaborării unui plan de perspectivă pentru dezvoltarea economiei românești. Acest lucru înseamnă elaborarea unui plan cu o durată mai lungă decât cea a planului cincinal. La începutul anului 1959, un grup de economiști, conduși de Alexandru Bârlădeanu au elaborat o schiță, program de dezvoltare pe o perioadă de 15 ani, 1960-1975, intitulată „Directivele Biroului Politic, schiță program de dezvoltare a economiei R.P.R. pe o perioadă de 10-15 ani”.

Căile de realizarea acestor obiective erau: valorificarea resurselor de materii prime interne; achiziționarea tehnologiei de înaltă performanță; creșterea producției și a productivității muncii; construirea de obiective industriale moderne; finalizarea procesului de transformare socialistă a agriculturii; creșterea producției cerealiere; dezvoltarea sectorului zootehnic și a plantelor tehnice.

În ceea ce privește raporturile economice româno-sovietice, spre deosebire de jumătatea anilor '50, în a doua jumătate discutarea programelor economice va fi lăsată pe seama specialiștilor, conducerile de partid nu se vor mai implica direct. De aici se pot distinge trei paliere pe care erau abordate problemele economice în relațiile româno-sovietice: la nivel de experți, la nivel de factori politici responsabili cu problemele economice și la nivelul conducătorilor de partid și de stat.

Pentru România, principalul reprezentant în discuțiile economice cu partea sovietică, cât și la C.A.E.R. a fost Alexandru Bârlădeanu. Potrivit acestuia, primele presiuni, în cadrul C.A.E.R., s-au făcut simțite încă din 1959 când Aleksei N. Kosîghin a sugerat ca în interiorul organizației deciziile să fie adoptate cu majoritate de voturi, fapt ce presupunea modificarea Statutului Consiliului și avea drept consecințe impunerea de politici economice neconforme cu interesele unei țări, adică ale țărilor membre C.A.E.R.

În 2-3 februarie 1960, la Moscova a avut loc Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste ale Europei, Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Polonia, România, Ungaria și U.R.S.S., consacrată schimbului de experiență în dezvoltarea agriculturii. Aici s-a hotărât, ca urmare a schimbului de păreri dintre participanți, C.A.E.R. să studieze posibilitățile de specializare continuă în producția agricolă, în construcția de mașini agricole, precum și în producția mijloacelor chimice pentru nevoile agriculturii, ținând seama de interesele și posibilitățile fiecărei țări.

Discuțiile vor continua un an mai târziu, în perioada 25 mai – 6 iunie 1961, ele axându-se pe direcțiile de bază ale dezvoltării economiei naționale ale R.P.R. și ale colaborării româno-sovietice până în 1980.

Aici au existat păreri divergente între români și sovietici, pe marginea producției prevăzute la oțel, care a fost apreciată prea ridicată, însă problema principală o constituia construirea de către români a Combinatului Siderurgic de la Galați.

După un an de oarecare acalmie, încă de la începutul anului 1962, s-a declanșat o nouă fază a intențiilor Moscovei de a controla România. P.C.U.S. urma să trimită celorlalte partide o scrisoare, 15-20 februarie 1962, în care se enumerau problemele ce urmau a fi atinse în cadrul unei noi Consfătuiri C.A.E.R.: aprobarea principiilor diviziunii internaționale a muncii, eficacitatea slabă a C.A.E.R., neîndeplinirea recomandărilor organizației de către țările membre, planificarea investițiilor și a obiectivelor industriale acolo unde este mai economic, rezolvarea de către C.A.E.R. a problemelor care nu se puteau rezolva pe cale bilaterală, modificarea Statutului C.A.E.R.

Între 6-7 iunie 1962, la Moscova a avut loc Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările membre C.A.E.R., la care au luat parte primii secretari ai partidelor comuniste. Problemele discutate s-au axat pe lărgirea și întărirea continuă a colaborării economice între statele membre C.A.E.R.

Consfătuirea a aprobat „Principiile fundamentale ale diviziunii internaționale socialiste a muncii”, lansat de N.S. Hrușciov și date publicității la 17 iunie 1962, însoțită de recomandarea ca aceste „principii” să fie folosite ca bază pentru alcătuirea unui program eficient de perspectivă în domeniul colaborării economice între țările membre C.A.E.R.

Discursul ținut de N.S.Hrușciov la această Consfătuire C.A.E.R., este interesant prin modul în care pune accentele în relația interes național – interes general, accentul fiind pus pe cel de-al doilea: „...împlinirea armonioasă a intereselor naționale și generale în sistemul economic mondial socialist”. La polul opus, față de discursul lui Hrușciov și de cele ținute de ceilalți participanți, care aprobau propunerile sovietice, discursul ținut de Gheorghe Gheorghiu-Dej a surprins prin logica expunerii, claritate, echilibru, aprobând propunerile de colaborare care erau în interesul României și distrugând cu argumente punctele de vedere care contraveneau politicii economice promovate de conducerea de la București.

Concluzia expunerii făcută de Gheorghe Gheorghiu-Dej era aceea că date fiind nivelurile economice diferite ale țărilor membre C.A.E.R., tratarea acestora trebuia făcută diferențiat pentru fiecare țară în parte, a problemelor legate de dezvoltarea economică.

De altfel, în cadrul Consfătuirii C.A.E.R., datorită opoziției românilor, nu s-a adoptat nici o prevedere care să mute decizia de la nivel național la cel supranațional, polonezii au renunțat la susținerea propunerilor de reorganizare a C.A.E.R.-ului, ungurii și est-germanii au adoptat o poziție neutră, iar sovieticii au renunțat deocamdată să forțeze adoptarea unei decizii.

Vizita lui Hrușciiov în România, 18-25 iunie 1962, va marca existența unor puncte de vedere diferite între români și sovietici în ceea ce privește programul de industrializare și cel legat de dezvoltarea agriculturii românești. Paul Niculescu-Mizil, care a făcut parte din comitetul care s-a ocupat de primirea lui Hrușciiov, își amintește că acesta ar fi exclamat la un moment dat: „De ce aveți nevoie de industrie? Vreți să fiți independenți?”

În fața acestor încercări ale sovieticilor de a transforma C.A.E.R.-ul într-un organism suprastatal, românii iau măsuri prin convocarea Plenarei din 21-23 noiembrie 1962.

Astfel, în cadrul acestei ședințe a Plenarei C.C. al P.M.R. din 21-23 noiembrie 1962, Alexandru Bârlădeanu va prezenta un material intitulat: „Informare cu privire la dezvoltarea colaborării economice între R.P.Română și celelalte țări membre C.A.E.R.” Prin această informare, Bârlădeanu va arăta că la Consfătuirea C.A.E.R. din iunie 1962, a confirmat poziția delegației române, prin care această organizație nu se substituie țărilor, nu le impune colaborarea, ci sprijină colaborarea.

Anul 1963 marchează conflictul deschis pe problema C.A.E.R. între români și sovietici.

Între 15-21 februarie 1963, la Moscova are loc cea de-a IV-a Ședință a Comitetului Executiv al C.A.E.R. Din nou, problema creării organului unic de planificare a fost repusă pe ordinea de zi. Reprezentanții celorlalte țări au fost de acord cu propunerea, însă opoziția reprezentantului român Alexandru Bârlădeanu, care a argumentat că această propunere aduce atingere știrbirii suveranității, a făcut să se amâne încheierea sesiunii.

Pe 20 februarie 1963, a avut loc o întâlnire între N.S.Hrușciov și Alexandru Bârlădeanu, reprezentantul României în Comitetul Executiv al C.A.E.R., divergențele dintre cei doi arăta clar că disputele încep să devină tot mai evident o afacere româno-sovietică.

Între 26-27 februarie 1963, are loc ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R., în care se va discuta cele întâmplate la Consfătuirea C.A.E.R. de la Moscova. Pe marginea raportului prezentat de Bârlădeanu conducerii P.M.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej concluziona: „Nici un fel de concesie nu se poate face [...] Dacă am accepta asemenea propuneri, ar duce la știrbirea suveranității noastre”.

O altă problemă atinsă la Consfătuire a fost aceea a lărgirii C.A.E.R. prin atragerea altor state socialiste, ea venind pe fondul apariției unor disensiuni mari în cadrul acestei organizații. Intrarea în C.A.E.R. a unor state cu nivel de dezvoltare mai redus, precum China, Vietnam, Coreea de Nord, revenirea Albaniei ar fi redus presiunile României. Soluția era ca România să insiste pe primirea Chinei și a Iugoslaviei, pentru a putea contrabalansa influența sovieticilor atât în cadrul C.A.E.R. cât și în blocul comunist.

Astfel, între 5-8 martie 1963 are loc ședința Plenarei C.C. al P.M.R. Era pentru prima dată când, într-un for atât de larg precum cel al unei Plenare a C.C., era evocată în mod deschis existența unor probleme litigioase între România și U.R.S.S.

Decizia de a pune pe ordinea de zi a Plenarei, un subiect considerat tabu în blocul comunist și anume existența unei divergențe cu U.R.S.S., echivala cu un gest de frondă, din partea Bucureștiului, ținând seama de exemplul albanez și conflictul „ideologic sovieto-chinez”. La aceasta au contribuit și zvonurile legate de o apropiere a României față de China, precum și gestul de a relua relațiile diplomatice cu Albania, prin retrimiteră în 1963 a ambasadorului român la Tirana, Gheorghe Velcescu. Toate acestea au făcut ca sovieticii să ia măsuri pentru a preveni o nouă disidență europeană în blocul comunist.

Discuțiile din cadrul Plenarei C.C. al P.M.R. din 5-8 martie 1963 s-au finalizat prin luarea în unanimitate a unei decizii de a se redacta o delegație de principii care să afirme poziția României în cadrul discuțiilor aprinse din C.A.E.R. Se pare însă că au existat anumite atitudini care au îndrumat la prudență, pentru a nu deteriora relațiile cu Moscova.

Moscova va reacționa, trimițând emisari dintre cei mai înalți în rang, care se vor succeda la intervale scurte la București, încercând să găsească o rezolvare a divergențelor dintre români și sovietici, 5-8 martie 1963, 26 mai 1963, 8 iunie 1963.

Între 24-25 iunie 1963, au avut loc la București, convorbirile între delegațiile C.C. al P.M.R. și C.C. al P.C.U.S.

Discuțiile au plecat de la problema principală din materialul prezentat de conducerea P.M.R. la 8 iunie 1963 – cea a suveranității, apoi construirea Hidrocentralei de la Porțile de Fier cu participare română și iugoslavă și pretențiile Bulgariei la construirea acesteia, problema specializării ramurilor de producție făcute, specializarea cu sau fără ajutor „tovărășesc”, organul internațional de planificare, problema participării Chinei și altor țări socialiste la C.A.E.R.; deosebirea dintre coordonare și planificare comună, complexele economice interstatale; problema consilierilor sovietici.

Rezultatele acestei întrevederi se vor vedea la Consfătuirea C.A.E.R. din 24-25 iulie 1963 de la Moscova, unde au fost aprobate termenele de realizare a coordonării planurilor de dezvoltare economică pentru cincinalul 1966-1970; adoptarea de recomandări cu privire la trecerea către decontările multilaterale în comerțul dintre țările membre C.A.E.R. și organizarea Băncii Internaționale de Colaborare Economică. Aici nici delegația P.C.U.S. și nici a celorlalte țări membre nu au mai luat în discuție subiectele neagreate de București.

Tot în aceeași perioadă, 25-26 iulie 1963, la Moscova, are loc Consfătuirea primilor secretari ai Comitetele Centrale ale partidelor comuniste și muncitorești și a șefilor de guverne ale statelor participante la Tratatul de la Varșovia. Pe ordinea de zi figurau două probleme: admiterea Mongoliei în această organizație și aprobarea rezultatului tratativilor care au dus la un acord, 25 iulie 1963 – Moscova, asupra Tratatului cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în trei medii, în cosmos, în atmosferă și sub apă. Dacă în privința celui de-al doilea punct, toată lumea era de acord, în ceea ce privește primul punct, admiterea Mongoliei în Organizația Tratatului de la Varșovia, consemnăm opoziția României. În fața argumentelor părții române, Hrușciiov a scos de pe ordinea de zi acest punct.

Revenind la C.A.E.R., după Consfătuirea din 25-26 iulie 1963, după o perioadă de câteva luni de acalmie, tezele constituirii unui organism unic suprastatal au fost reluate de către partizanii acestora în presă, în cuvântări sau hotărâri publicate ale unor partide, ele continuând și în anul 1964, sub forme variate fără a putea fi concretizate decât la nivelul elaborării teoretice.

În timp, conducerea de la București ia o serie de măsuri care demonstau o anumită distanțare față de Moscova.

Problema consilierilor sovietici, în special cei încadrați în M.A.I., a fost dezbătută în Biroul Politic al C.C. al P.M.R. atât în ședința din 13 mai 1963 cât și cea din 30 august 1963. Cu ocazia vizitei lui Hrușciiov la București, 24-25 iunie 1963, s-a cerut plecarea acestora din România. Anterior ședinței din 13 mai a Biroului Politic, așa cum am arătat mai înainte, pe 9 mai 1963 Gheorghiu-Dej a avut o convorbire cu ambasadorul U.R.S.S. la București, I.K.Jegalin, pe această temă.

Apropierea relațiilor cu Iugoslavia este un alt exemplu. La 12 iunie 1963, după refuzul de a participa la diferite proiecte de investiții ale C.A.E.R.-ului, România anunțase încheierea unui proiect de navigație și hidroelectric, în valoare de 140 de milioane de lire sterline cu Iugoslavia, proiectul privea crearea Hidrocentralei Porțile de Fier pe Dunăre, el fiind semnat cu ocazia lui Gheorghiu-Dej în Iugoslavia, 22 noiembrie 1963.

Reluarea relațiilor cu Albania, după cum am amintit mai înainte în primăvara anului 1963 prin reîntoarcerea ambasadorului român la Tirana, după înghețul dictat de U.R.S.S., în 1961.

Revenirea la sentimentul național, sau nașterea „național – comunismului”, una din conceptele lansate după 1990 în istoriografia contemporană, a constituit unul din mijloacele de rezistență la atitudinea antisovietică a Bucureștiului.

Limba rusă, care fusese un obiect de studiu obligatoriu în toate școlile, va deveni una din limbile la alegere, alături de engleză, franceză, germană, spaniolă, conform ședinței Biroului Politic a C.C. al P.M.R. din 30 august 1963.

Institutul „Maxim Gorki”, înființat în 1948, pentru a pregăti profesori de limba și literatura rusă, a devenit Facultatea de Slavistică în cadrul Institutului de Limbi Străine. Muzeul româno-rus a fost închis, angajații lui completând colectivul Institutul de Istorie Universală „Nicolae Iorga” și alte instituții de cultură.

Au fost, de asemenea, desființate Institutul de Studii Româno-Sovietice, 15 septembrie 1963 și Editura „Cartea Rusă”, care a devenit Editura pentru Literatură Universală, rebotezarea unor străzi, instituții, orașe, cazul orașului Stalin, care redevine orașul Brașov, sunt exemple a campaniei de măsuri antisovietice luate de autoritățile de la București.

S-a introdus în regimul reciprocității în relațiile culturale, astfel începând încă din 1963 a fost redus spațiul acordat diverselor producții sovietice în presă, radioteleviziune, radio-televiziune și edituri.

Absența lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la aniversarea celor 70 de ani ai lui Walter Ulbricht în Berlinul de Est în iunie 1963, coroborată cu cea din 17 aprilie 1964, la sărbătorirea a 70 de ani de viață a lui Hrușciiov, constituie de asemenea, semnale clare de afișare a unei poziții de distanțare față de Moscova.

Ultima întrevvedere dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej și N.S.Hrușciiov, va avea loc între 3-7 octombrie 1963 la București și în alte locuri din România, cu ocazia organizării unei partide de vânatoare, ea neavând un caracter oficial. Discuțiile desfășurate între Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer și N.S.Hrușciiov, pe parcursul a aproape 4 zile au scos la iveală o serie de aspecte interesante, dar nimic referitor la existența unor diferende româno-sovietice. Convorbirile s-au încheiat într-o notă optimistă, care nu va prevesti ceea ce se va întâmpla pe parcursul anului 1964.

De acum discuțiile dintre Gheorghiu-Dej și conducătorii sovietici se vor desfășura prin intermediul lui I.K.Jegalîn, ambasadorul U.R.S.S. la București.

Anul 1964, va aduce cu sine 2 momente care vor avea repercursiuni asupra relațiilor româno-sovietice: articolul publicat în februarie 1964 de economistul sovietic E.B. Valev în revista „Vestnik Moskovskogo Universitata” a Universității Lomonosov din Moscova și polemica „ideologică” sovieto-chineză care va duce în final la elaborarea Declarației din aprilie 1964 a C.C. al P.M.R.

După încheierea vizitei delegației de partid și guvernamentale române condusă de Gheorghe Maurer în Republica Populară Chineză, 2-10 martie 1964, la întoarcerea spre România, aceasta a făcut o escală în U.R.S.S. la Pițunda, unde a avut convorbiri cu delegația C.C. al P.C.U.S., din care au făcut parte N.S.Hrușciiov, A.I.Mikoian, P.V.Mdjavanadze, I.V.Andropov. Discuțiile s-au axat pe polemica „ideologică” sovieto-chineză și convorbirile româno-chineze, precum și discuțiile româno-nord-coreene.

În revista „Viața Economică” din 12 iunie 1960, pe parcursul a opt pagini, este publicat articolul lui E.B. Valev „Problemele dezvoltării economice a raioanelor dunărene din România, Bulgaria și U.R.S.S.”, cunoscut sub numele de Planul Valev și răspunsul dat de academicianul Costin Murgescu sub forma: „Concepții potrivnice principiilor de bază ale

relațiilor economice dintre țările socialiste. Despre complexul economic interstatal, în general, și despre concretizarea lui <dunăreană>, în special”.

Astfel, evoluția României în C.A.E.R. în intervalul 1958-1964 și după aceea, este marcată de sporirea autonomiei politico-economice a Bucureștiului în raport cu puterea de la Kremlin, aspect esențial al opoziției românești față de toate variantele de integrare, subordonare sau specializare a economiilor naționale din statele democrat-populare, opoziție care a avut în vedere păstrarea în mâna autorităților de la București a puterii de decizie în majoritatea problemelor de politică internă și externă.

Pe 14 octombrie 1964, are loc Plenara C.C. al P.C.U.S., în care Hrușciiov este înlocuit din funcția de prim secretar al C.C. al P.C.U.S. și membru al Prezidiului, precum și din cea de președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. Noua conducere de la Kremlin va fi asigurată de troika Brejnev, Kosâghin și Podgornâi. Acest lucru îi va fi adus la cunoștință lui Gheorghiu-Dej de către ambasadorul U.R.S.S. la București, I.K. Jegalin, în cadrul întrevederii avute în ziua de 16 octombrie 1964. Reacția conducerii de la București și în special a lui Gheorghiu-Dej față de schimbările de la Moscova, a fost prudentă, între acceptarea schimbării lui Hrușciiov și rezerve în ceea ce privește noua conducere sovietică: „Vă rog să transmiteți tovarășului Brejnev, și tovarășului Kosâghin din partea noastră toată înțelegerea pentru necesitatea măsurilor luate și sperăm ca lucrurile să se îndrepte spre bine.”

Imediat, după instalarea noii conduceri sovietice, Gheorghiu-Dej va cere pe 21 octombrie 1964, prin intermediul ambasadorului sovietic, retragerea totală a tuturor consilierilor sovietici din România, lucru care se va întâmpla în decembrie același an.

Relațiile româno-sovietice vor rămâne în continuare staționare, lucru subliniat de Gheorghiu-Dej cu ocazia vizitei delegației militare sovietice condusă de mareșalul A.A. Greciko, la sfârșitul lunii octombrie – începutul lunii noiembrie 1964: „Să știți un lucru, că noi suntem statornici, nu ne dăm după vânt. Deși au fost unele insinuări. Relațiile noastre sunt bune.”

Prin acțiunile sale, promovarea unei politici externe proprii, în paralel cu consolidarea poziției interne, axată în special pe dezvoltarea economică, conducerea de la București a urmărit distanțarea ci nu ruptura de Moscova. Astfel, eforturile diplomatice ale Bucureștiului au avut ca rezultat scoaterea din anonimat a României și crearea interesului occidental pentru acțiunile sale.

Bibliografie:

Nicolae Ecobescu (coordonator), *Relații internaționale postbelice. O cronologie diplomatică 1945-1964*, Editura Politică, București, 1983.

Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relațiile româno-sovietice în anii '60. Documente.*, Editura Rao, București, 2002.

Brândușa Costache, *România și C.A.E.R. 1949-1960*, „Arhivele Totalitarismului”, Nr.3-4, 2000.

Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997.